

בברכת הגומל

(לרב אחד)

כבודו ביקר אצלי אחרי שבתי הקטנה שתחיי חזרה מבית החולים, כ"ג יום אחרי שנפלה מקומה גבוהה ונחבלה בראשה, והיתה עשרה ימים ללא הכרה. ובחמלת ה' עלינו ניצלה וחזרה כמעט על בוריה. וגם רבים מתושבי השכונה ומבית הכנסת שנפלה משם התפללו בעדה ופנו לכל הצדיקים להתפלל בעבורה. כבודו סיפר שגם לבתו הקטנה אירעה הצלה באותו זמן, אחרי שהגיבה קשה לזריקה ואיבדה הכרתה ואחר כך אושפזה למשך שבוע. ואם כן שנינו צריכים לדין, האם יש לאב לברך הגומל על הצלת בנו או בתו. וכבודו בקש שאכתוב לו מה שאמרת לברך למרות שהיא מחלוקת האחרונים. גם עוד רבנים בקשו שאכתוב בזה כי הוא מעשים בכל יום. השאלה נחלקת לשני חלקים:

הא' הוא כללי האם מותר לברך הגומל על הצלת חברו או קרובו כמו שכתב בשלחן ערוך אורח חיים סימן רי"ט סעיף ג' אם בירך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן וכן אמר בריך רחמנא מלכא דעלמא דיהבן לן וענה אמן יצא עכ"ל, ושם ברמ"א כתב ואין זו ברכה לבטלה מן המברך אף על פי שלא נתחייב בברכה זו הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חברו שמשמח בה עכ"ל. או האם יש לחוש למה שכתב הבית יוסף שמחידושי הרשב"א במסכת ברכות דף נ"ד משמע שרק על נס רבו או אביו או זקנו וכו' יש לו לברך אבל לא על אחרים, ולכן הוי חשש ברכה לבטלה וכיון שלדברי הכל אינו חייב לברך יש לגעור במי שמברך על אשתו שילדה עי"ש וכן על בנו. ואין לאמר, מה איכפת לן ממה שכתב בבית יוסף הלא לא כתב כן בשלחן ערוך, ואם כן חזר בו. וכמו שכתב המגן אברהם שם (סעיף קטן ד'), אין הדבר כן כי בשלחן ערוך נקט לשון די עבד — אם ברך אחר והלה אמר אמן יצא. ודאי שכן הוא וכדעת רוב ראשונים. ואדרבה אם זה שענה אמן לברכת האחר חזר וברך בעצמו הוי ברכה לבטלה לדעתם. מיהו אפשר שאין לאחר לברך כן לחוש לדעת הרשב"א. אלא שהטור והרמ"א שכתבו בסתם שאין ברכת האחר לבטלה הם הסוברים שגם לכתחילה מותר. והב"ח ומגן אברהם ושירי כנסת הגדולה ועוד אחרונים כתבו שרשאי לברך הגומל על הצלת חברו וכן נראה בערוך השלחן שם אות ט' שאב מברך על בנו. אבל האליהו רבה וברכי יוסף ועוד אחרונים החמירו, וכן נראה בט"ז ובבאור הלכה האריך שאין לברך.

ואולם מן הרשב"א אין ראייה, כי זה לשון הגמרא שם (עמוד ב') רב יהודה חלש ואתפתח, על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא, אמר להו פטרתון יתי מלאודוויי, והא אמר אביי בעי אודוויי באפי עשרה, דהוו ביה עשרה, והא איהו לא קא מודה, לא צריך דעני בתרייהו אמן עכ"ל. וכתב הרשב"א שרב חנא היה תלמידו של רב יהודה, וצ"ל לפי זה ששאר רבנן גם כן היו תלמידיו, ומכאן דייק בבית יוסף שאין ראייה מברכת רב חנא שמותר לברך הגומל על

הצלת חברו כיון שיש לאמר שרק מפני שהיה תלמידו ברך כן, שהרי הרשב"א למד מן הסוגיא לפשוט שאלת הירושלמי האם חייב תלמיד לברך שעשה נס וכו' על נס שאירע לרבו כשראה את מקום הנס עיי"ש. ושם רק תלמיד או בן מברך ולא אדם אחר. ואולם עיין בארחות חיים הלכות ברכות שבאות מ"ה כתב וכתב הרשב"א ז"ל על נס רבו נמי מברך כרב חנא דברין אניסא דר' יהודה רביה עכ"ל. ובאות ס"ו כתב הרואה את חברו שקם מחליו ואמר בריך רחמנא דיהבן לן ולא יהבך לעפרא עכ"ל. וכן המאירי פרש כהרשב"א הגם שלהלן כתב אחד מאלו הצריכים להודות שבא אחד מחבריו אצלו וכו' עכ"ל ולא כתב רבו. וכן דעת חידושי הרא"ה בברכות שם בפשטות עיי"ש ושלא כמו שנדחק בהערות שם. וכבר הביא הבית יוסף כדברים האלה בשם רבנו מנוח. נמצא שראשונים אלה למרות שפרשו כהרשב"א שרב חנא היה תלמידו של רב יהודה ומכל מקום למדו שיכול לברך הגומל גם על חברו שאינו רבו ושלא כהבנת הבית יוסף בדברי הרשב"א, ועל כרחך כתרין הב"ח שרבו הוא לאו דוקא אלא כל שיש לו תועלת בהצלתו וזהו שכתבו הראשונים לשון חברו, או תרוץ אחר. ועיין בשו"ת בית יהודה סימן ו'.

בארחות חיים משמע שחייב לברך על חברו שנתרפא, אבל במאירי ורא"ה נראה שהוא רשות וכן דעת הרמב"ן בתורת האדם בשער ההודאה. עוד כתב שם הרמב"ן שגם שאר ברכות השבח כמו הרואה את הים הגדול ושעשה נסים הוי רשות עיי"ש ואולי על זה סמכו העולם שמקילים הרבה בברכות אלה. וכן דעת רבנו יונה שברכת הגומל על רפואת חברו הינה רשות, ממה שכתב שאין החולה עצמו נפטר מחובתו אם ברך בפחות מעשרה ואף על פי כן יכולים אחרים לברכו בפחות מעשרה וכמו שדייק בספר בני ציון על אורח חיים (כרך ג' סימן רי"ט אות ה'), ובשו"ת תשב"ץ חלק ד' סימן ד' נדפס בטעות רבנו חננאל וצריך להיות רבנו יונה. וכן דעת הרי"א בפסקיו הובאו בשלטי גבורים שכל אדם יכול לברך הגומל על אוהבו וקרובו. וכן דעת רבנו ירוחם נתיב י"ג חלק ב' שכתב מי שהיה חולה ונתרפא ובאו לראותו ואמרו לו ברוך רחמנא וכו' עכ"ל שהברכה היא רשות, אמנם ממה שכתב ובאו לראותו עכ"ל משמע שכל אדם שבא יכול לברך על רפואת אחר ואפילו אינו חברו. וכן משמע ברוקח סימן שמ"ג ואם ראוהו אחרים עכ"ל ובראב"ן סימן קצ"ז ואם באו אחרים אצלו עכ"ל. ומסתבר שכל דין ברכת הגומל על רפואת חברו הוא רק בתוך לי' ימים לרפואתו. ויש להעיר, לדעת רבנו יונה ורבנו ירוחם והמאירי שצריך לברך ברכת הגומל בפני עשרה לעיכובא. ועיין בספר בני ציון שם אות ד'. ועיין בשו"ת חתם סופר חלק אורח חיים סימן נ"א שפרש כן בדעת התוספות, לע"ד אם אחר ברך והלה לא ענה אמן לא יצא אפילו אם האחר ברך להוציא את עצמו ושלא כדעת הטור ושלחן ערוך שם סעיף ה', שהרי הטור סובר שבדיעבד אינו צריך עשרה ולכן אפילו לא ענה אמן שומע כעונה, אבל לדעת אינך ראשונים נהי ששומע כעונה מכל מקום כיון שלא ענה אמן אינו עדיף מאם ברך הגומל בלחש בפני עשרה ולא שמעו אותו שבוודאי אינו נקרא מברך בפני עשרה. וזו שאלת הגמרא והא איהו לא קא מודה עכ"ל. אף על פי שהיו שם עשרה ושומע כעונה ותרצו דעני בתרייהו אמן. ולפי זה השלחן ערוך שהביא בסעיף ג' את שתי הדעות האם צריכים עשרה לעיכובא או לא לא היה לו לסתום בסעיף ה' כדעת הטור.

נמצא שלחלק ראשונים ברכת הגומל על אדם אחר שנתרפא אינו רק באביו או

רבו אלא גם באחרים, וכל שכן לבנו, ואינה חובה אלא רשות, ושלא כבאור הלכה סימן רי"ט בד"ה ואין זו ברכה לבטלה עיי"ש. ולא נמצא בראשונים חולק על זה, וגם הרשב"א מודה לזה, וכמו שכמה ראשונים הביאו דבריו, ובכל זאת כתבו שמברך הגומל גם על חברו, וכמו שכתבנו. ועוד שיש ראשונים שכתבו שאב מברך על בנו אפילו ברכת שעשה נס, עיין בספר המאורות שכתב האב יכול לברך על נס בנו אם רוצה עכ"ל ובספר המכתם הביא יש אומרים שהאב חייב לברך על נס בנו. וסיים, מיהו לכו"ע נהי דחיובא ליכא, רשות איכא עכ"ל. ולפי זה אפילו אם לא היה הרשב"א מודה ברפואת חברו על כל פנים מודה ברפואת בנו. ומיהו לאו כולי עלמא הוא כי באבודרהם הביא בשם ר' גרשום ב"ר שלמה שאסור לאב לברך על נס בנו. הנה אף אם הרשב"א אוסר באחרים הוי דעת יחיד נגד כל אלה ופלא על הבית יוסף שחש לו, ונגד מה שכתב בבית יוסף שלכל הדעות אינה אלא רשות משמע בארחות חיים שהיא חובה. ובגוף הסוגיא עיין בספר המאורות שהביא ראייה שרב הו"א לפי גרסתו, ורבנן לא היו תלמידים של רב יהודה, שאם כן היו צריכים לאמר בצורה של כבוד בריך רחמנא דיהיב לן מר. * אבל קושטא נראה שגם לרשב"א מותר לברך הגומל לאחרים. וכל שכן לאשכנזים שיש לפסוק כהטור והרמ"א ואולם לע"ד גם לספרדים הדין כן, ואחרי כל הנ"ל יש לנו לאמר שהבית יוסף חזר בו ולא לדחוקי נפשן לאוקמי מחלוקת.

הב', הוא במיוחד באשר לברכה של האב על בנו הקטן, דגם אם יכול אדם לברך הגומל על רפואת חברו מכל מקום האם יכול לברך כן על בנו הקטן כיון שאין לאמר הגומל לחייבים טובות שמא אין הבן חייב שהרי אין קטן בר עונשים, ואי אפשר להשמיט מלים אלה כמו שכתב בשו"ת מהר"ם מינין סימן י"ד והביאו המגן אברהם בדבור הראשון והכנסת הגדולה ופחד יצחק ושערי אפרים ופתחי שערים שער ד' ואשל אברהם שעל גליון השלחן ערוך ועוד אחרונים. וגם לפי ספר המאורות וספר המכתם הנ"ל שאב מברך על בנו ברכת הנסים, שם, אינו משנה ממתבע שטבעו חכמים, מה שאין כן כאן.

אבל לע"ד כל זה טעות, ולא עלה על דעת שו"ת מהר"ם מינין לאמר כן, וגם המגן אברהם לא כתב כן אלא על הבן שאינו יכול לברך על עצמו עיי"ש. והחילוק הוא, ראשית שאדם המברך ברכת הגומל על עצמו בתורת חיוב או קטן המברך על עצמו כחינוך לתורה, אז החיוב הוא שאינו רשאי לשנות ממתבע שטבעו חכמים בברכת הגומל, מה שאין כן אדם המברך הגומל על רפואת חברו או בנו שאינה אלא בתורת רשות לא הקפידו בשינוי מטבע הברכה. ואין לאמר, שאם כן למהר"ם מינין יברך גם קטן על עצמו בתורת רשות, זה אינו, כי לא מצאנו ברכת הגומל בתורת רשות אלא על אדם אחר אבל על עצמו אינה אלא אם נתחייב בכך, דאז אינו רשאי לשנות ממתבע הברכה.

וזהו שבגמרא ובפוסקים הביאו נוסח הגומל לחייבים טובות או חסדים טובות לחייבים, בנפרד מנוסח בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא, שזהו בברכה לעצמו וזהו בברכה לאחרים. וכן בשלחן ערוך כתב בסעיף ב' ומה מברך בא"י אמ"ה הגומל

* ולפי גרסתנו רב חנא בגדתאה עיין במסכת יבמות דף ס"ז א' וערובין דף פ"א ב' ששמע משמואל, וכן משמע בשבת דף קמ"ח עמוד א' שלא היה תלמידו של ר' יהודה עיי"ש.

לחייבים טובים וכו' עכ"ל ובסעיף ה' כתב אם בריך אחר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וכן אם אמר בריך רחמנא מלכא דעלמא וכו' עכ"ל, ולא נמצא בראשונים שערבבינהו ואמרו המברך לעצמו או לאחרים מברך וכו' בריך רחמנא וכו'. ואין לאמר מפני שלשון דיהבך לן אינו נופל על עצמו, כי פשוט שניתן לאמר גם בארמית לשון הנופל על עצמו. ועיין במאירי שכתב אחד מאלו הצריכים יהודות שבא אחד מחבריו אצלו במעמד עשרה וברך את השם על מה שגמלו הן בנוסח הנתקן לכך הן בנוסח אחר כגון שאמר ברוך שהחזירך לנו בשלום או בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהיבך לעפרא או כיוצא בזה עכ"ל, אלמא שיכול לברך באיזה אופן שהוא, ובכולם אינו מזכיר לחייבים טובות, וכן בכל הראשונים חקרו האם לשון בריך רחמנא דיהבך לן וכו' צריך להיות בשם ומלכות ולא נמצא למאן שצריך להיות דוקא בהזכרת ענין הגומל לחייבים טובות או חסדים טובות, ומשום איסור שינוי מטבע שטבעו חכמים. אלא ודאי לא הצריכו זה כלל אלא במברך על עצמו אבל במברך על אחרים דיו בשם ומלכות והודאה כל שהוא.

ועיין בתורת האדם לרמב"ן שכתב ואם תאמר והא רב יהודה פטר נפשיה ברכנן דאמרי קמיה בריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא בלא מלכות, רב יהודה תלמידיה דרב הוה דלא מצריך מלכות ועביד כרביה, ורבנן דבריכו הכי משום דלא מחייבי אינהו בברכה אלא משום דחביב להו טובא מעיילי נפשייהו בנס לשבוחי לקב"ה שלא בטל תורתו מנייהו וכהאי גוונא שבת הוא ולא ברכה לבטלה וכו'. ומיהו ברכת רפואה עליה דידי' רמיא חובה, ולא עלייהו כלל, הילכך כי חביב עלייהו ורצו לברך ולא צריכים למידק במלכות, הא במברך לעצמו הלכה צריכה שם ומלכות וכן כל ברכת השבת וכל הברכות וכו' אי נמי תלמידי דרב יהודה תלמידי דרב נינהו וכולהו כרב עבדי עכ"ל. (כך צריך לגרוס לע"ד, ובדפוסים נדפס אי נמי תלמידי דרב יהודה וכו' עכ"ל לפני הא במברך לעצמו הלכה צריכה שם ומלכות, דוק). מבואר לרמב"ן בתרוץ הראשון שהמברך רשות אינו צריך אפילו מלכות מה שאין כן המברך בתורת חובה. וכל שכן שאינו צריך לדקדק במטבע הברכה. ולשאר ראשונים מלבד הראב"ד צריך גם המברך רשות שם ומלכות, אבל על כל פנים אינו צריך לדקדק במטבע הברכה כשמברך לאחרים ושלא כט"ז סעיף קטן ג' שנסתפק האם לאמר חסדים טובים לחייבים כפי נוסחתו, על אביו ועל רבו. ולע"ד לא נזכר לשון זה בברכת הגומל על אחרים כלל רק על עצמו, וכן בשלחן ערוך ובכמה ראשונים משמע שהביאו נוסח הברכה לאחרים בשלמותו ואין בו הזכרת חסדים לחייבים עיי"ש, וצריך לדחוק שלא התכוון הט"ז אלא שאין להוסיף את הלשון הזה מרצונו אבל ודאי אינו במתכונת הברכה הקבועה לאחרים אפילו שלא על אביו ורבו. ועיין באלהיהו רבה סוף סעיף י"א ויש לפרש לשונו, ועכ"מ.

וכל דברי' שו"ת מהר"ם מינין הם בחיוב ברכה, וז"ל על נער אשר אני מגדל בביתי וכו' שהיה חולה ונתרפא והנער בן י"ב שנה והוא חכם מאד והגיע לחינוך. ונסתפקתי אם צריך לברך ברכת הגומל וכו', לא יכול לאמר דלא מצי למימר הגומל חסדים טובים לחייבים וכו' עכ"ל, ובאר שם הספק שמא חייב הבן מצד עצמו מפני הגלגול או על שם סופו כבן סורר ומורה אף על פי שלא הגיע לעונשין או שמא מצד חיוב אביו שבעוון אבות בנים מתים. ואם החיוב הוא משום אביו אין הבן יכול לאמר הגומל חסדים טובים לחייבים שמזלזל בכבוד אביו לאמר כן אף אם הדבר אמת וגם אינו יכול

לדלג מלים אלה מפני שמשנה ממטבע שטבעו חכמים. ובאמצע כתב, וכי תימא אם כן הוה ליה לאביו לברך על חליו של בן. זה אינו קשה, והאב ספק הוא שמא מה שחלה הבן הוא בעוון עצמו מצד הגלגול, ולא מצינו רתקינו ברכה על הספק וכו'. ועוד דלגבי אביו איכא עוד ספק דשמא היה הבן ראוי למות על שם סופו וכו' עכ"ל, פירוש, שההוי אמינא היא שיהיה האב חייב לברך הגומל על הצלת בנו שמא הבן נתחייב בעוון האב. ועל זה תרץ שלא תקנו חכמים חיוב ברכה על הספק ולכן האב פטור. הרי שכל דבריו הם בחיוב ברכה, וכן הבין בשו"ת אהל יוסף סימן א' שאחרי שהעתיק תשובת מהר"ם מינץ והסכים לה, חקר האם רשאי האב לברך מתורת רשות כרב חנא שבידך לרב יהודה עיי"ש.

וכן הבין בשו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן ל"ט שתמה על מה שכתב מהר"ם מינץ שאסור לקטן לשנות ממטבע הברכה מהא דרב יהודה שענה אמן לברכת רב חנא ויצא ידי חובתו אף על פי שרב חנא לא הזכיר ענין חייבים, ולא תהיה עניית אמן על רב יהודה יותר מאם בעצמו ברך מה שברך רב חנא, ומוכח שלשון הגומל לחייבים וכו' אינו מעכב עיי"ש. ולא הקשה מברכת רב חנא גופא כי זה אינו קשה כיון שלא ברך אלא רשות אבל מהר"ם מינץ מיירי בברכת חובה. וקושייתו קושיא גדולה. אבל הנה בגמרא הקשו על רב יהודה שנפטרו מחובתו על ידי ברכת רב חנא והא איהו לא קא מודה, ותרצו לא צריך דעני בתרייהו אמן עכ"ל. וקשה וכי לא ידע המקשן שענה אמן ואטו רב יהודה לא יענה אמן לברכת חברו, ובשלמא לדעת הטור באורח חיים סימן רט"ו שאין עניית אמן חובה, אבל לרמב"ם ושלחן ערוך חייב לענות אמן על כל ברכה ועיי"ן בב"ח ובט"ו שם שפרשו כן גם בדעת הטור. ואפילו לתרוץ הראשון בתורת האדם עיי"ש שרב חנא ורבנן לא היו תלמידים של רב יהודה וגם באמת לא הזכירו מלכות ואם כן לא התכוונו לברכה כלל שהרי לדעתם אין ברכה בלי שם ומלכות אלא שבח בעלמא, על כל פנים חייב לענות אמן גם באופן זה כמו שהביא המגן אברהם בסימן רט"ו סעיף קטן ג' בשם המדרש, וכל שכן שרב יהודה עצמו היה תלמיד של רב ולא הצריך מלכות ולכן לגביו שפיר הויה ברכתם ברכה. ואם מפני שלא היה לו להתכוון לצאת כיון שלא ברכו לפי המטבע הגומל לחייבים וכו' כמו שהקשה באבני נזר על מהר"ם מינץ וכעין זה הקשו כמה אחרונים, אם כן מה תרצו שענה אמן, עדיין למה לו להתכוון לצאת בברכה זו. * אלא כיון שענה אמן על כרחו הודה, ולא שייך בזה כוונה שלא לצאת, שכיזון שברכו בפרטיות על הצלתו וענה אמן, סוף סוף

* זוהי קושייתו של האב"נ על המהר"ם מינץ, שאם יש הקפדה על המברך שלא ישנה ממטבע שטבעו חכמים, הרי ככה"ג ששמע מפי אחר, ומצד הדין היה לו לענות אמן (כדעת הרמב"ם והשו"ע) היה לו לכיון שלא לצאת בברכה זו, כדי שלא לשנות ממטבע שטבעו, ויברכנה בעצמו כפי שקבעו חז"ל. ומש"כ הרהמ"ח שליט"א ד"כיון שענה אמן על כרחו הודה" הוא מילתא דתמיהא היכן מצינו שיהא כוח במישהו לחייב את אחר לצאת בברכתו, בפרט ככה"ג שעיי"כ יעבור על מה שקבעו חכמים המטבע של ברכה שחייב בו. ומה שמציין מהחח"ס, הרי זה ג"כ על סמך מה שמצינו בגמרא כרב יהודא כה"ג שענה אמן בכוונה לצאת עיי"ו, שמכיון שמן הראוי כל כה"ג ששומע ברכה מפי חברו או תלמידו שמודה לה על הצלתו, שיכיון לצאת גם הוא ע"י שיענה אמן (ועיי"ש מוסיף שמה"ט י"ש לו להקדים לברך בעצמו ושלא להפסיד ברכתו), וכל זה בכלל קושיית האב"ג, שמכאן מוכח שאין זה בכלל שינוי המטבע שטבעו חכמים בזה. העורך

הודה, ושוב אין לו חיוב ברכה. וזהו שאמר להם פטרתון יתי מלאודויי עכ"ל. ולא אמר פטרתו את עצמי כי הם גרמו לו, וממילא אין ראייה שאין לשון לחייבים טובות וכו' מעט בברכת עצמו כי כאן הוא כמו בדיעבד שהוצרך לענות אמן. אבל במברך לעצמו לכתחילה אינו רשאי לשנות ממטבע שטבעו חכמים. וזו גופא היתה קושיית המקשן שסוף סוף לא הודה בעצמו בברכה הראויה לו ותרצו שכיון שענה אמן שפיר הוי הודאה, ונפטר מחובת ברכה. ועיין בשו"ת חתם סופר חלק אורח חיים סימן נ"א שהשיב שרב אחד היה נאלץ לברך ברכת הגומל בלילה כשעלה מן הים כיון שבאו לקראתו כשידים ותושבחות על הצלת רבם וא"א שלא יהי' בכל הני שירות הזכרת שם ומלכות וא"א שלא יענה הרב אמן על כל הני ברכות ותשבחות וא"כ היה נפטר וכו' עכ"ל. וקשה שיתכוון שלא לצאת באמן, אלא כמו שכתבתי שכיון שענה אמן לברכה על הצלת עצמו, על כרחו הודה, ונפטר מחובת ברכה.

וכן הבין באליהו רבה סעיף קטן י"א שמהר"ם מיניץ מיירי בברכת חובה שכתב שמוכח לו במהר"ם מיניץ שאסור לברך חברו בשם ומלכות, וכוונתו לע"ד שכיון שמהר"ם מיניץ לא הזכיר האפשרות שהאב יברך לבנו רשות מוכח שאינו סובר כן. אבל לע"ד אין הכי נמי, דרשאי לברך בתורת רשות, ורק בזה לא מיירי מהר"ם מיניץ, וכמו שנראה בלשונו. גם לא הבנתי מה שהביא ראייה מתורת האדם שכתב דברכת רפואה עלי' ידיה רמיא ולא אביו ורבו ע"כ ומכל שכן באחרים עכ"ל האליהו רבה, כי הרמב"ן כתב שכיון שהי'א רשות אין צורך לדקדק במלכות עיי"ש. וכוונתו שאינו צריך, אבל אם רוצה יכול לברך בשם ומלכות. על כל פנים מבואר מכל זה שמהר"ם מיניץ מיירי בברכת חובה שבוה אסור לפי דעתו לשנות ממטבע שטבעו חכמים בהגומל, אבל לא בברכה על חברו שהיא רשות.

ושנית אין ממהר"ם מיניץ ראייה לנדון שלנו, כי לא כתב אלא שאין הבן יכול לברך הגומל לחייבים טובות בעצמו, שאם הכוונה היא על אביו הוי מזלזל בכבוד אביו; אבל לא כתב כן על האב, ושפיר יכול האב לברך כן ממה נפשך שאם הבן חייב מצד עצמו משום הגלגול או משום סופו הוי'א כוונת הגומל לחייבים על הבן, ואין שום איסור לאב להגיד כן על בנו. ואם הכוונה היא שהבן חייב בגלל עוון האב הוי'א רשאי האב להגיד כן על עצמו, ולכן לא כתב אלא שהאב אינו חייב לברך, שמא לא הוא הגורם למחלה בנו ועל הספק לא תקנו חיוב ברכה. אבל בברכת האב על בנו לא דן משום שינוי מטבע ושפיר יכול האב לאמר הגומל לחייבים טובות או הגומל חסדים טובים לחייבים שגמל לבני כל טוב לדעתו, עיין היטב בדבריו ובמגן אברהם ושלא כמו שהבין באשל אברהם שעל הגליון ומקצת אחרונים.

לדינא לע"ד רשאי האב לברך על רפואת בנו או בתו. ואם רשאי לברך עליהם גם על שאר מיני הצלה — יורדי הים הולכי מדברות וחבוש בבית האסורים, הנה המקרה שבגמרא היה רבב יהודה שחלה וכן כתב בארחות חיים הרואה את חברו שקם מחליו וכו' עכ"ל וברבנו ירוחם מי שהיה חולה ונתרפא ובאו לראותו עכ"ל ומשמע שרק בחולה ונתרפא מברכים אחרים עליו ולא בשאר הצלות. אבל במאירי כתב אחד מכל אלו הצריכים להודות שבא אחד מחבריו אצלו וכו' עכ"ל. וכן נראה ברוקח ובראב"ן ובריא"ז וכן סתם הטור ושלחן ערוך שבכל מקרה שאדם מברך הגומל על עצמו יכול חברו לברך עליו. ואולי טעם הארחות חיים ורבנו ירוחם הוא שבשלמא בחולה שנתרפא ראו אותו בימי חוליו ושפיר מברכים על רפואתו, אבל ההולך במדבר וכו'

לא ראו אחרים אותו בשעת סכנה ולכן על מה תחול ברכתם. וזהו שכתב הראב"ן אם באו אחרים אצלו ואמרו ברוך המקום שהצילך בפנינו וכו' עכ"ל. והמלה "בפנינו" אינה מובנת וכן הקשה בהגהות אבן שלמה שם, אלא כוונתו שההצלה צריכה להיות בפני המברכים אבל אם רק שמעו שהיה בסכנה ולא ראו זאת, אין להם לברך. ולפי זה גם הראב"ן שלדעתו מברך גם על שאר הצלת חברו מודה שרק אם ראה את הסכנה, וכן יש לנהוג בספק ברכה ולכן אין לאב לברך (ולדוגמא, על בנו שטס באוירון). ואם האב עצמו טס אתו יברך על עצמו ויכוון לשניהם. ועוד שכיזון שלכמה ראשונים תלויה הברכה על חברו במה שהמברך שמח עליו ועל הצלתו וכלשון הרמ"א על טובת חברו שמשמח בה עכ"ל בלשון נקבה כלומר שמח על הטובה, לכן נהי שמברך על טיסת עצמו גם אם לא אירעה שום סכנה וכן המנהג. אבל אין לברך על טיסת בנו שכיזון שכרגיל אין בה סכנה אינו משמח כל כך.

ולענין הנוסח כבר כתבתי שלא תקנו לשון הגומל לחייבים טובות בברכה על אדם אחר אלא בא"י אמ"ה שגמל לפלוני כל טוב בלבד, ואולם גם אין איסור שינוי מטבע שטבעו חכמים בברכת הגומל על חברו ויכול להוסיף הגומל לחייבים טובות אם רוצה. גם עייין בשו"ת לחמי תודה סימן ה' שפרש לשון חייבים שאין הכוונה למשים עצמו רשע, ובהקדמה לשו"ת שתי הלחם פרש לשון רבים שהכוונה היא לכל אלה שיש להם צער במחלת החולה ולא לחולה בלבד.

והנה על בתי הקטנה ברכת הגומל לחייבים טובות שגמל לבתי כל טוב והתכוונתי על עצמי, שכיזון שהיא קטנה היא כחלק מגופי כמו שכתב בשו"ת התשב"ץ חלק ד' סימן ד', ומה שהסתפק בשו"ת מהר"ם מיניץ בסוד הגלגול אין לי עסק בנסתרות, ומה שדימה לבן סורר ומורה שנדון על שם סופו זה שייך בבן י"ב שהרע מעשיו ולכן נהי שאינו בר עונשין על פי דין עדיין פניו להרשיע ונדון על שם סופו, אבל אין לאמד כן על קטנה שאין לה דעת ולא חטא ולא הדומה לחטא אלא בודאי נדונה על חיוב הוריה רח"ל. ומטעם זה נסתפקתי כשדנו על שינוי שם שלכאורה עלי לשנות את שמי ולא את שמה שמן הסתם בעוונתי נתפסה, ואם יצתה הגזרה על בתו של פלוני מה יועיל שינוי שם הבת שסוף סוף נשארה בתו של פלוני. ואולם אין המנהג כן לשנות שם האב ולבסוף לא הוצרכו לשנות שם כלל בחסדי ה' עלינו. יהי רצון שלא נצטרך לזה לא בנים ולא אבות, ועל המקרים שהיו נקריב קרבן תודה על נדבה כפרש"י במסכת זבחים דף ז' עמוד א' או על חובה כפרוש ריבב"ן במסכת ברכות שם.